

Marcu GABINSCHI
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

**POSBILA SOLUȚIE A UNEI VECHI
CONTROVERSE ALBANOLOGICE**

A possible solution of an old albanologic controversy

Abstract. The author, very skeptical of the traditional presumption of a „synthetic” (e.g. suffixal) infinitive having existed once in (pre)Albanian, has always defended his own version, based on observed facts, of the origin of the real (confixal) *me ba* type infinitive, once common Albanian, as a former comitative prepositive of the participle-based action noun, later a gerund, then reinterpreted in contexts common to it and the infinitive, as the latter. However, the old (very unrealistic) version, should it some time, beyond expectation, be confirmed, would not exclude ours in case if the presumed „synthetic” infinitive preceded by *me* could form gerund like constructions (cf. Sp. *con hacer*, It. *col fare*, Rom. *prin a face*) later reinterpreted as infinitives as it is observed now (see above).

Keywords: Albanian, infinitive, gerund, reinterpretation.

I

Soluția de mai jos o propunem în plan pronunțat ipotetic, ca o concesie făcută unei ipoteze demult existente, dar care nouă ni se pare foarte puțin verosimilă, atât luată aparte, cât și în lumina considerațiilor promovate de la o vreme de noi, bazate pe fapte observate nemijlocit. În ambele cazuri totuși, întrucât e vorba de ceea ce se presupune pentru epoca anterioară scrisului, nu putem în niciunul din cele două cazuri să fim siguri o sută de procente că anume așa ori așa a fost. De aceea, nici ceea ce ni se prezintă ca foarte probabil nu o dăm drept o evoluție observată în întregime, ci ca una presupusă pe baza unor fapte atestate ca prezentând doar unele etape ale ei. Tot odată, recent ne-au atras atenția și unele fapte care sugerează că cele două ipoteze (cea demult răspândită și cea emisă de noi) ar putea să nu se excludă reciproc. Le confruntăm însă nu de dragul confruntării, spre a împăca ambele părți în discuție, ca scop în sine, ci pentru a arăta, între altele, și aceea că, dacă vechea ipoteză într-adevăr s-ar confirma prin ceva, aceasta n-ar exclude-o pe cea emisă de noi. Se înțelege, repetăm, e vorba de o posibilitate practic pur formală și care totuși teoretic merită să fie, măcar pe scurt, examinată și ea.

Așadar, după cum se știe, existând în dialectul gheg al albanezei infinitivul de tipul *me ba* care arată ca îmbinarea prepoziției *me* „cu” și a participiului (infinitiv care lipsește acum în dialectul tosc), demult circulă, printre altele, următoarea ipoteză, bazată pe prezumția existenței atât a infinitivului în orice (stră)limbă indoeuropeană, cât și

a caracterului numaidecât sufixal al acestuia. Se pornește așa de la premisa că până la infinitivul de tipul „*me* + participiu” în albaneză ar fi existat un alt infinitiv, format în mod sufixal, care ar fi dispărut cedând locul celui acum existent în dialectul gheg. (Cât despre fosta lui existență în dialectul tosc, părerile sunt diferite¹, ceea ce nu e esențial pentru întemeierea ideii din prezentul articol, valabilă în oricare din cele două cazuri).

Până nu demult în sprijinul acestei idei se aduceau doar considerații apriorice de ordin general prezumtiv (vezi mai sus), însă și unele mai concrete nu rezistau în mod evident la critică. Astfel, un argument în acest sens a fost existența întorsăturilor albaneze de tipul tosc. *duhet bërë*, gheg. *duhet ba* „se vrea (adică „trebuie”) făcut” și var., în care aceste *bërë/ba* ar fi foste infinitive sufixale. Totodată se invocă paralela română *trebuie făcut*. Obiectiv, însă, această confruntare contribuia la spulberarea iluziei, deoarece rom. *făcut* este participiu, a cărui istorie e bine cunoscută (vezi amănunțit [1, ibidem]). Câteodată însă ideea vechiului infinitiv albanez se lua pur și simplu drept ceva deja demonstrat, ca baza afirmațiilor despre numele de acțiune ca rezultat al substantivării lui, cum a fost în cunoscutele cursuri de albaneză ale lui A.M. Xanon (1909) sau G. Weigand (1912).

Recent, K. Topalli a adus argumente mai concrete în favoarea existenței de altă dată a infinitivului sufixal albanez. Acesta ar fi o paralelă a infinitivului italic, fostă formă a acuzativului numelui de acțiune în *-*om*, care le-a dat pe umbricul *erom* și oscul *ezum*, dar și pe lat. *-urum* din forme ca *daturum* [2, p. 453; 3, p. 234]. Urmează o expunere relatată pe scurt de noi în [4, p. 371]. Nu negăm evoluția presupusă, dar nici nu o acceptăm fără precizări mai explicite. Cu părere de rău, K. Topalli nu aduce nici un context, imaginabil ca real, în care, după cum presupune Dlui, vechiul infinitiv „sintetic” albanez s-ar fi păstrat ori s-ar fi prefăcut în altceva. După Dlui, acest infinitiv „sintetic” s-ar fi menținut în ghegă în forme ca *la **, „a spăla”, *dekë **, „a muri”, *shkue **, „a merge”, iar în toscă s-ar fi prefăcut în nume de acțiune de tipul *vdekëlë* > *vdekje* „moarte”, *mbledhëlë* > *mbledhje* „adunare” ș.a., iar tosc. *larë*, *vdekur*, *shkuar*, spre deosebire de respectivele *la*, *dekë*, *shkue* din ghegă (vezi mai sus) ar fi devenit în toscă participii. Această evoluție ar fi dus la dispariția infinitivului „sintetic” din toscă și la păstrarea lui în ghegă. Se înțelege că această ipoteză complicată ar trebui ilustrată prin contexte imaginabile ca reale în care transformările presupuse ar fi putut să aibă loc. Dar acest lucru K. Topalli nu-l face nici examinând ipoteticul infinitiv „sintetic”, adică sufixal, nemaivorbind de apariția infinitivului real atestat confixal de tipul *me ba*, care nu figurează în ipoteza adusă.

¹ Ideea cum că infinitivul în *me* nu a existat niciodată în toscă, contrazisă de multe fapte reale, are un evident subtext politic: existența lui de altă dată acolo implică și dispariția lui ulterioară de acolo, pentru care nu există o explicație mai plauzibilă decât influența limbii grecești, întrebuințată alături de toscă în condiții de bilingvism mai multe secole. Această părere e ca și tabuizată pentru lingviștii albanezi, care încearcă în fel și chip s-o combată, în contradicție cu fapte evidente. Pe această temă ne-am pronunțat amănunțit (vezi [1, p. 191-247]), de aceea nu o reluăm aici, cu atât mai mult că pentru ideea prezentului articol aceasta nu are importanță.

Cu titlu de contrast putem aduce ca ilustrație un argument din ipoteza noastră pe aceeași temă (vezi mai jos amănunțit). Presupunând trecerea gerunziului de tipul „*me* + participiu” în infinitiv, am adus nu odată contexte, obișnuite în albaneză și acum, de interșanjabilitate a celor două formații, în special pe lângă verbele faziale (incoative, durative, finitive), arătând că această situație exista deja în albaneza veche: cf. la F. Bardhi (anul 1636) *zuna fill tue nkthyem...* „am început să traduc... (literal „traducând”), *hina tue kujtuem...* „am început să-mi aduc aminte...” (literal „aducându-mi aminte...”), dar și *hina me e lanë e me mos vete paret...* „am început s-o părăsesc și să nu merg înainte” (literal „a o părăsi și a nu merge înainte”), vezi [1, p. 198].

Iar în plan lingvistic general, la care nu o dată face apel K. Topalli, nu se confirmă trecera totală a infinitivului unei limbi în participiu, chiar dacă unele omonimizări de acest fel au loc, cum este în germană, iar odată ce s-a întâmplat așa cu o subclasă de verbe în franceză, faptul a fost remediat cu ajutorul lui *de* [4, p. 373]; cf. și rom. *trebuie făcut* și arhaicul *trebuie a face*, gheg. *duhet ba* și *duhet me ba*. În niciunul din asemenea cazuri infinitivul nu a dispărut din limbă (resp. nu s-a prefăcut în altceva).

Dar, după cum am mai menționat, K. Topalli (ca, de altfel, și mai mulți alți adepți ai existenței „infinitivului sintetic”, adică sufixal, al albanezei) nu acordă atenție infinitivului albanez realmente existent și pe larg întrebuițat și acum în ghegă, adică celui confixal de tipul *me ba*. Cu părere de rău, nu știm de nicio încercare cât de cât răspicată de a explica originea acestui infinitiv real (se înțelege, afară de încercarea noastră). Căci nu putem să ne mulțumim cu constatările ca cea a lui E. Banfi despre „un tip particular de infinitiv, construit cu prepoziția *me* (< lat. *modo*) + participiu” (atâta tot), vezi despre asta mai amănunțit [1, p. 240] (vreo elaborare ulterioară a acestei teze de către E. Banfi nu ne este cunoscută).

II

Noi, ocupându-ne de originea tocmai a acestui infinitiv, am ajuns la concluzia fostei existențe a lui în toscă, dar și a evoluției: „*me* „cu” + nume de acțiune postparticipial”, înțeles ca gerunziu, și, ulterior, în contexte de interșanjabilitate cu infinitivul (vezi mai sus exemplele din F. Bardhi) reinterpretat în acesta, ipoteza sprijinindu-se pe faptele următoare (întrucât ea a fost expusă și documentată amănunțit în mai multe lucrări, de ex., în [1, p. 195–209; 5, p. 37-130], mai jos pentru a nu complica expunerea, omitem documentarea).

Însăși existența infinitivului în *me* în toscă e demonstrată (în afară de mult discutatul *do me thënë*, „înseamnă, adică”, în care unii vor să vadă adaptarea fonetică a ghegului *do me thanë*, ceea ce totuși e o presupunere) de datele următoare:

1) Frecvențele *me qenë* „a fi” și *me pasur/me patur* „a avea” la clasicii toscii, forme ce excelează prin sensul străin lor în ghegă (spre deosebire de alte infinitive împrumutate de acolo de alți scriitori toscii, nu odată în forma ghegă originară); 2) Frecvența ridicată

a tipului destinativ *për me bënë* printre formele de tipul lui *me bënë* în general în texte arbăreșe din Italia, în care aceste *për me* + „participiu” sunt un fel de echivalent al supinului, păstrat probabil de aceea, că nu a fost asociat cu infinitivul grecesc ca analog al acestuia. O confirmare a acestei teze este găsirea, de către F. Altimari (care sigur e sceptic față de autenticitatea toscă a infinitivelor în *me* de la scriitorii arbăreși, văzând în ele mai degrabă gheghisme livrești) în unele graiuri izolate arbăreșe, a întorsăturii (fixată în diferite variante dialectale) *për me ngrënë e për me pirë* [6, 7; 8] „pentru mâncat și pentru băut”. 3) Echivalentele arbăreșe ale lui *do me thënë*, anume *vjen me thënë* și *vjen me rarë*, care nu au fost găsite în însăși Albania, fonetismul însă trădând originea lor toscă. 4) Infinitivele diminutive arbăreșe, fixate în cântece populare *me u harepsurith* „a se bucura” și *me e pieturith* „a o întreba”, caz particular al diminutivității, obișnuită în arbăreșă la diferite părți de vorbire (până și la pronumele personale și formele verbale predicative), ceea ce de loc nu e propriu limbii din Albania.

Am atras în discuție și multiplele forme de tipul „*me* + participiu” din gramaticile lui G. de Rada, înțelegând totuși că o parte din ele, în special cele compuse și supra-compuse, sunt creații artificiale, iar în genere operarea cu aceste forme se poate datora influenței școdrane, anume a scriitorilor catolici din Școdra.

Acestea fiind dovezi ale înseși existenței infinitivului în *me* în toșca anterioară scrisului, am adus următoarele argumente care mărturisesc și despre fosta lui gerunzialitate.

1) Numele de acțiune omonime ale participiilor (pe scurt „participiale”) acum confixale (cu semiconfixul stâng numit după tradiția perimată „articol”) înainte erau, ca și înseși participiile, sufixale. Multe exemple ale acestui fenomen le-am adus după E. Çabej în [5, p. 66-89], dar nu puține am găsit prin texte și singur, cf., de ex., *Më mirë bëna se thëna* „E mai bună fapta decât spusa”.

2) Îmbinarea acestor nume cu prepoziția comitativă dădea un echivalent al gerunziului (ceea ce e obișnuit pentru numele de acțiune în mai multe limbi, inclusiv în românește), cf. *e hapa me trembje e me lebetitje* „am deschis-o [scrisoarea] speriată și îngrozită” (literal, „cu speriere și cu îngrozire”, cu nume de acțiune).

3) În mai multe tipuri de contexte, obișnuite și acum în albaneza ghegă, în special pe lângă verbele faziale, gerunziul și infinitivul sunt echivalente intersanjabile, vezi mai sus exemple din sec. XVI, iar pentru vremea de față am fixat multe cazuri ca *filloj/nis tue punue/me punue* „încep să lucrez”, *vazhdoj/vijoj tue punue/me punue* „continuu să lucrez”; *mbaroj tue punue/me punue* „termin de lucrat”, ca și aceeași sinonimie pe lângă *pushoj* „încetez”, *lodhem* „obosesc”, *ngopem/nginjem* „mă satur” ș.a. Adică, în condițiile lipsei primare a infinitivului în limbă, iar existând acolo mai multe tipuri de întorsături gerunziale, unul din ele a și putut să fie folosit, după reinterpretare în asemenea contexte, ca infinitiv.

Urme ale acestei evoluții le vedem în faptele următoare:

1) Formele frecvente printre relice, *me qënë* și *me pasur* excelează prin sensul lor predominant gerunzial (ceea ce a constatat, de exemplu, și criticul nostru în această problemă Șh. Demiraj, care vrea, dar nu poate, să demonstreze lipsa de totdeauna a infinitivului în *me* în toscă): cf. exemplul lui: *Po hëna, me mos pasur ujëra e me qënë shumë më e vogël nga dheu...*[1, p. 206] „Dar luna, neavând ape și fiind cu mult mai mică decât Terra...”, trăsătură de loc caracteristică pentru aceste verbe în ghegă. Cf. antologicul *Zëmëra s'thuhet zëmrë me mos pasur mëshirë* (N. Frashëri) „Inima nu e inimă, dacă nu știe (literal „neavând”) de milă”. De amintit că e vorba de verbele „a fi” și „a avea”, ce se caracterizează prin particularități relictuale în mai multe limbi. (Deocamdată nu e clar ce relație există între această trăsătură a lui *më qënë*, *me pasur/me patur* și *më thënë* „a spune” și faptul că tocmai ele sunt singurele reflexe albaneze ale verbelor atematiche din indoeuropeană). Și totuși, frecvența ridicată a lui *me qënë* și *me pasur/me patur* ca gerunzii se poate explica prin frecvența generală a verbelor „a fi” și „a avea” în vorbire, iar mai rar, în special în arbăreșă, se întâlnesc și alte verbe în forma gerunziului în *me*. Mai multe exemple ale lor am adus în [1, p. 196-197]. Din exemplele neaduse acolo cf. pasajul dintr-un cântec popular arbăreș: *E m'i puthur dorjen/M'i lipi uratjen* (Këngë popullore legjendare, Tiranë, 1955, p. 44) „Și sărutându-le mâna/Le-a cerut binecuvântarea”, cu *m'i puthur* tradus în toscă literară prin *si u puthi* „după ce le-a sărutat” (p. 45).

2) În textele lui Au. Dozon (anul 1878) găsim de multe ori gerunziul de tipul *tuk me bërë* (întâlnit de noi în această variantă și în alte câteva, și în surse mai târzii, până la mijlocul secolului XX), toate cu fonetism pur tosc. Acestea nu au putut să apară altfel decât ori din oscilațiile limbii în alegerea formantului gerunzial (dintre *me* și *duke/tuke/tyke* ș.a.), ori formându-se un gerunziu mai nou (tipul *tuke me bërë*) pe baza unuia preexistent (tipul **me bërë*), ulterior reinterpretat singur în infinitiv.

3) Conjunția cauzală tosc. *duke qënë se/duke qënë që*, geg. *tue qënë se/ tue qënë që* reproduce sinonimul său *me qënë se, me qënë që*, ceea ce, existând tot așa o conjuncție postgerunzială în alte câteva limbi balcanice și romanice (cf. și rom. *fiindcă* și var.), indică sensul inițial gerunzial al acestui *me qënë*.

4) În mod analog, comparația de tipul *si me ba* „ca și/parcă făcând”, dublată acum prin geg. *si tue ba*, tosc. *si duke bërë* sugerează și ea sensul odată gerunzial al tipului *me ba*.

5) Actualul tip *me të bërë* (formație secundară, apărută deja cu „articolul” *të* pe care nu-l aveau mai devreme numele de acțiune, vezi mai sus) denotând precedența nemijlocită (cf. rom. *Odată intrat...*) sau, mai rar, instrumentalitatea (cf. rom. *spălând, prin spălare*) înainte exprima și gerunzialitatea generală, în care sens era sinonim cu tipul de formație mai veche (încă fără „articolul” *të*) **me bërë*. Cf. omogenitatea sintactică a celor două forme, ca în *Myzeqeja do të bëhet një ar'e gjatë, e cila me qënë nën ujë e me të pasur një dhë pëllor, do të bëhet një Egjypt'e dytë* (cit. în [1, p. 198] ș.a.

din S. Frashëri) „Muzachia se va face un ogor lung, care fiind sub apă și având pământ mănos, va deveni un al doilea Egipt”, deci cu *me qenë* și *me të pasur* cu unul și același sens gerunzial.

6) În sensul condițional al tipului *me ba*, relevat deja de către Au. Dozon ca extrem de specific albanezei (cf., de exemplu, proverbele *Me pasë bistin ta presin*, *me mos pasë ta njesin* „Dacă ai coadă ți-o taie, dacă n-o ai ți-o lipesc” sau *Me dhënë fjalën duhet, me e mbajtë* „Odată ce ai dat cuvântul, trebuie să ți-l ții”) apare destul de transparent sensul comitativ inițial al lui *me* ca încă o prepoziție.

7) În sfârșit, antinomia generală dintre prepoziția comitativă *me* și cea privativă *pa* constatată fiind în cazul *me një gjë* „cu ceva”: *pa një gjë* „fără ceva” sugerează aceleași raporturi inițiale dintre *me ba*: *pa ba* „cu facerea”, adică „făcând”: „fără facerea”, adică „nefăcând”, în care caz *me ba* ar avea încă sens comitativ, adică gerunzial.

Acestea sunt deci argumentele noastre, expuse pe scurt după elaborările amănunțite din [1] și [5] în favoarea provenirii infinitivului albanez în *me*, odată comun, pe calea: „prepozitivul comitativ al numelui de acțiune participial > gerunziu > infinitiv”. Aceste argumente nu depind întru nimic de existența sau nonexistența în trecut a mult căutatului „infinitiv sintetic” (adică sufixal) al (stră)albanezei, de realitatea căruia, precum am mai spus, ne îndoim serios.

Și totuși, în caz de vor apărea odată, contrar așteptărilor, semne cât de cât sigure, ale căutatului infinitiv „sintetic” (confixal), ele nu vor exclude cele presupuse de noi, precum sugerează următoarele.

III

Să presupunem deci că infinitivul albanez „vechi” („sintetic”, „de tip indoeuropean” etc.), adică sufixal, a existat odată, și ulterior, printr-o evoluție greu de închipuit¹, s-a prefăcut în participiu.

Dar până la aceea dovedise să devină o parte a întorsăturii gerunziale în *me* (vezi exemplele atestate, aduse mai sus). Deci vorba ar fi nu de îmbinarea de tipul „*me* + numele de acțiune participial” cu care operăm noi (vezi mai sus), ci chiar de infinitiv, chipurile omonim cu participiul atestat. Atunci, *me thënë*, *me pasur/me patur*; *me qenë* ș.a. ar fi la origine îmbinări ale prepoziției comitative chiar cu infinitivul, îmbinări ce au în mai multe limbi sens gerunzial.

¹ Ca ceva întrucâtva probabil s-ar putea imagina omonimia unei părți a infinitivelor și a participiilor de tipul celei germane, cu ulterioara omonimizare analogică a unora după modelul altora. O paralelă îndepărtată în acest caz ar putea să fie omonimizarea participiilor pasive și a numelor de acțiune din declinarea a patra latină: aceste nume în *-tus/-sus* (ca *latratus*) le continuau pe cele indoeuropene în **-tu*, cu treapta forte a temei, iar la participiile în **-tós* treapta temei era slabă. Dar ulterior temele substantivelor s-au restructurat prin analogie cu cele ale participiilor, ajungându-se la omonimia lor. Distanța inițială dintre teme s-a păstrat doar în formele lui *stare* (> rom. *a sta*) – în supinul *stātum* și participiul *stātus*, vezi [11, p. 277, 284-285; 12, p. 269).

Spre acest gând ne-au condus cunoștința cu recentul atlas lingvistic al meglenoromânei al lui P. Atanasov [9], în care pe hărțile nr. 56, 123, 128, 147, 158, 285, 298, 362, 486, 527 se ilustrează modurile de redare a sensului gerunzial la diferite verbe. De tot apar 71 de înregistrări de exprimare a acestuia, din care 59 îl exprimă prin „*cu* + forma în *-ari/-iri*” (în funcție de conjugare) și într-un singur caz prin „*cu* + forma în *-irea*”. Adică e vorba de *cu videari*, *cu mâncari*, *cu tușiri*, *cu ngrășari*, *cu lari* („luare”), *cu țăneari*, *cu durmiri* și *cu fuziri*, dar și de *cu spunirea* (cu articol). După [10, p. 234-235], acest tip de formații e mai nou, propriu generației tinere, la care a înlocuit complet gerunziile de tip mai vechi (sc. cel moștenit, în *-ndă*, și în *-ndurea*, și cel de tip macedonean, în *-eaichi*). Se dau exemple *cu lăgari* „alergând”, *cu stiniri* „gemând” și *cu plândziri* „plângând” (p. 235). Însuși P. Atanasov consideră că acest tip de gerunziu e „creat după model macedonean”, cf. resp. *со трчање*, *со стенкање*, *со плачење*. Tot acolo însă Domnia Sa numește forma în *-ri* „infinitiv care la rândul său este un substantiv verbal” (p. 235-236).

Distincția dintre infinitiv și numele de acțiune în *-ri* din meglenită este într-adevăr greu de făcut, și poate ea este, în contextele nedidactice, neutralizată. Deci dacă tipul *cu mâncari* ar fi îmbinarea prepoziției comitative cu substantivul, ar fi ceea ce presupunem noi pentru alb. „*me* + nume acțiune” (deși în macedoneană el nu e post-participial). Totuși, întrucât în meglenită, spre deosebire de macedoneană, infinitivul este viu, nu e exclusă cealaltă posibilitate. Oricum, un substantiv sigur în toate cazurile examinate vedem doar pe harta nr. 123, pe care în 6 puncte din 7 apare varianta *cu spunirea* și într-un singur punct *cu spunire*. Articolul (dacă aici într-adevăr este acesta și nu un simplu întăritor fonetic) fiind semn al substantivității, putem s-o vedem aici, pe când în cazurile cu *-ri* nu e exclusă infinitivitatea. Deci faptele meglenitei, chiar în una din interpretările lor, ne sugerează ce ar fi putut să aibă loc în (stră)albaneză, adică aceea cum prepozitivul comitativ al infinitivului ar fi putut să devină gerunziu. (Mai precizăm odată că de această ipoteză nu e nevoie pentru a întemeia versiunea noastră proprie de provenire a infinitivului albanez real atestat. Aici conjecturăm doar ceea ce ar putea, pur ipotetic, să împace teoria mai răspândită a originii lui, cu faptele neîndoielnice aduse în discuție de noi în această problemă).

Faptele înregistrate de P. Atanasov ne-au amintit de îmbinările prepoziției comitative cu infinitivul care au sens gerunzial și în alte câteva limbi, anume tot romanice.

Astfel, în sefardă se spune *kon yorar no amaha la dolor* [13, p. 296] „plângând nu se calmează durerea”. Aceasta nu are vreun specific balcanic, ci e comun cu spaniola, cf. sp. *Con rezar no conseguirás nada* [14, p. 366]. „Rugându-te n-ai să obții nimic”. În italiană, același rol îl joacă substantivatul infinitivului, nu infinitivul însuși, ceea ce pentru ilustrarea posibilității în chestiune nu are importanță, cf. circumstanțialul de mod sau de cauză ca în *col dire* „spunând”, *col fare* „făcând”, *col correre* „fuga, fugind”, *col troppo parlare* „vorbind prea mult” ș.a. [15, p. 187]. Aceeași întorsătură e obișnuită în redarea condițiilor atmosferice ale acțiunilor, de ex., *Col cadere della sera*

il peccato lo riattirava (G. Deledda, *La madre* – Verona, 1974, p. 126). „Pe înserate păcatul iar îl atrăgea” sau *Ma col sorgere del sole l'incanto svani* [tot acolo, p. 155]. „Dar odată cu răsăritul soarelui, încântarea dispăru”. Iar dacă întâlnim tot acolo (p. 140) *fini con l'irritarla*, „sfârși prin a o indispuce”, aceasta ne amintește de construcția analogă românească, dar cu infinitivul nesubstantivat, cf. *au sfârșit prin a birui-o* (M. Fătu, V. Nedelcu, *Lumea ca o speranță* – București, 1980, p. 8), *au sfârșit prin a cuceri Bizanțul* (p. 40), *sfârșește prin a ne lăsa* (p. 101) ș.a.

Așadar, ipoteza, cât este ea de puțin verosimilă, dar care ar putea să-i ajute pe căutătorii infinitivului albanez „sintetic” să și-o pună în concordanță cu faptele sigure, prezentate de noi, s-ar reduce pe scurt la următoarele: presupusul infinitiv „sintetic” s-ar fi unit cu prepoziția comitativă *me* dând un fel de gerunziu, care ulterior, în poziții echiaccessibile acestuia și infinitivului a fost înțeles iar ca infinitiv (păstrat în ghegă, dar care a lăsat doar niște relice în toscă)¹.

Evoluția presupusă e cam complicată, dar altfel nu vedem cum s-ar putea împăca teoria infinitivului „sintetic” (sufixal) albanez, chipurile dispărut, cu faptele sigure aduse în favoarea ipotezei noastre. În genere însă în ceea ce privește acest infinitiv „sintetic”, rămânem foarte sceptici, până când nu se vor găsi indicii măcar cât de cât sigure ale existenței lui.

Referințe bibliografice

1. Марк Габинский, *Балканский инфинитив – очередной этап дискуссии. Антикритический обзор*. Кишинэу, 2008.
2. Kolec Topalli, *Sistemi foljor i gjuhës shqipe*. Tiranë, 2010.
3. Kolec Topalli, *Theksi në gjuhën shqipe*. Tiranë, 1995.
4. Marcu Gabinschi, *Încă odată despre originea infinitivului albanez (pe marginea unor publicații recente)*// *Studia linguistica et philologica*. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu. București, 2011, p. 369-375.
5. Марк Габинский, *Появление и утрата первичного албанского инфинитива*. Ленинград, 1970.
6. Francesco Altimari, *Tracce di antichi infinitivi dell'albanese nell'arbëresh d'Italia*// *Von Zuständen, Dynamik und Veränderung bei Pygmäen und Giganten*. Festschrift für Walter Breu zu seinem 60. Geburtstag. Bochum, 2009, p. 157-175.

¹ În principiu, așa ceva nu este exclus, deoarece istoria infinitivelor cunoaște vicisitudini nu mai puțin complicate: cf. infinitivul vechi grecesc, cu substantivatul lui, a cărui genitiv s-a și desubstantivat în elina târzie, exponentul lui, τὸν devenind premorfemul desemantizat al infinitivului desubstantivat (posibil, semiconfixul stâng al unui alomorf al lui de tipul celor romanice și germanice moderne), iar mai târziu infinitivul grecesc a dispărut în orice formă din limbă (ca și cel tosc și alte câteva analoage ale lui balcanice). Istoria infinitivului grecesc în τὸν e descrisă amănunțit în [16].

7. Francesco Altimari, Selman Riza dhe çështja e paskajores. Identitete gjuhësore dhe kulturore // Studime shiptare, 15. Shkodër, 2010, f. 31-43.

8. Francesco Altimari, Traces d'infinitifs anciens dans l'albanais d'Italie // Wir sind die Deinen. Studien zur albanischen Sprache, Literatur und Kulturgeschichte, dem Gedenken an Martin Camaj (1925-1992) gewidmet, hrsg. von B. Demiraj. Wiesbaden, 2010, p. 127-139.

9. Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân* (ALDM), I. București, 2008.

10. Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*. București, 2002.

11. И. М. Тронский, *Историческая грамматика латинского языка*. Москва, 1960.

12. Альфред Эрну, *Историческая морфология латинского языка*. Пер. с фр. Москва, 1950.

13. J. Nehama, avec la collaboration de J. Cantera, *Dictionnaire du judéo-espagnol*. Madrid, 1977.

14. *Diccionario Salamanca de la lengua española*. Barcelona, 2002.

15. *Итальянско-русский словарь*. Москва, 1972.

16. Pentti Aalto, *Studien zur Geschichte des Infinitivs im Griechischen* // *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*. Ser. B, 80/2, 1953, S. 1/107.